

ПОЛИТИЧЕСКАТА ОПОЗИЦИЯ: НЯКОИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ ПРОБЛЕМИ

Блага Благоева¹
e-mail: b.blaguoyeva@unwe.bg

Резюме

В статията се подлагат на интерпретация основните теоретични анализи на политическата опозиция на равнището на нейните дефиниране, място и роля в политическия процес. Основна цел на изследването е да систематизира основните класификации и модели на политическа опозиция в научната литература и да предложи авторска дефиниция на опозицията. На анализ и интерпретация са подложени идеите на водещи изследователи на политическата опозиция като Робърт Дал, Гита Йонеско и Изабел де Мадариага, Ленард Шапиро и Рудолф Тюкеш. Специално внимание е отделено на различните модели и типове опозиция, както и на възможните критерии за класификация на политическата опозиция. На основата на осъществения анализ, авторът прави основни изводи и обобщения, свързани с необходимостта от бъдещи теоретични анализи и емпирични изследвания на политическата опозиция.

Ключови думи: политическа опозиция, модели на опозиция, видове опозиция, парламентарна опозиция, десидентство

JEL: F50, F68, H70, H79

Увод

Изследванията на политическата опозиция са значим аспект в проблемното поле на политическата наука и по-конкретно в политическата социология.

Проблемите на политическата опозиция се разглежда преди всичко в англо-американската научна литература във връзка с теорията за изборите и теорията на политическата система, като условно може да се обобщи, че анализите са в три проблемни контекста: 1) по време на участието ѝ в парламентарни избори; 2) по време на дейността ѝ в парламента (при парламентарни сесии) и 3) при изявите ѝ в средствата за масова информация. Причината за посочения факт е свързана с една важна институционална особеност на политическата опозиция, а именно: тя не е „етаж“ на властта, не е структура на властта в институционален смисъл.

¹ Доцент, доктор, катедра „Политология“, факултет „Международна икономика и политика“, УНСС, ORCID: 0000-0003-0894-8800

Социално-политическите и икономически промени в източно-европейските държави след края на 90-те години на XX век, водят до засилване на интереса към темата за политическата опозиция и до необходимостта от актуални анализи, обобщаващи политическата практика в Източна Европа. Това е и причината в последните две-три десетилетия да нараства интересът към политическата опозиция и нейната роля в обществото и в руската научна литература, което води до интересни анализи. В българската научна литература теоретичните проблеми на политическата опозиция не са разглеждани самостоятелно.

Основна цел на настоящата статия е да систематизира и анализира основните теоретични приноси по темата „политическа опозиция“ на равнището на определенията за нея, на нейните място и роля в политическия процес и на основните класификации и модели.

В статията се разглеждат следните основни проблеми:

- критично се анализират основните изследователски подходи за анализ и дефиниране на политическата опозиция;
- представят се основните акценти в анализите и дефинициите на политическата опозиция на водещи изследователи;
- систематизират се основните проблемни полета при анализ на опозицията – видове, модели, роли;
- критично се интерпретират предложените анализи;
- предлага се авторова дефиниция на политическата опозиция;
- представя се позицията на автора по въпроса за необходимите направления на бъдещи изследвания по темата.

Избраната методология е съобразена с изследователската цел на статията и включва основни теоретични методи като анализ, синтез, сравнение и обобщение на научно-теоретична информация, съчетани с критическия метод.

И тъй, етимологията на понятието „опозиция“ отвежда до латинското „oppositio“ – противопоставяне. Твърди се, че широкото му използване в политически контекст принадлежи на високопоставени държавни служители от средата на 18-ти век и се налага в научна употреба от Едмънд Бърк и Хенри Болинбрук (Рыжикова, 2021; Татаркова, 2013, с. 108). Приложението в политическия език на термина „опозиция“ се свързва с Англия и известния почтителен израз „опозицията на Негово Величество Краля“, макар дълго време терминът да има изключително негативна конотация (Пономарева, 2022, с. 242).

Прегледът на научната литература показва, че проблемите на политическата опозиция са поставени в трудовете на редица утвърдени изследователи като: Франсоа Гизо („За средствата на управление и за опозицията в

съвременна Франция“ (1821), Мойсей Острогорски („Демокрация и организация на политическите партии“, 1902), Морис Дюверже („Политическите партии“, 1951), Чарлз Милс („Властващият елит“, 1956), Жан-Пол Сартр („Критика на диалектическия разум“, 1960), Робърт Дал („Полиархия: участие и опозиция“, 1971), Питър Бромхед („Еволюция на британската конституция“, 1978) и др. За класически теоретични изследвания на опозицията, обаче, се считат „Политическата опозиция в западните демокрации“ (сборник под редакцията и с участието на Р. Дал, 1966); „Опозиция: минало и настояще на политическата институция“, 1968 на Гита Йонеско и Изабел де Мадариага; „Политическа опозиция в еднопартийните държави“, 1972 на Ленард Шапиро; „Опозицията в Източна Европа“, 1979 на Рудолф Тьокеш (съставител).

Подходи и анализи на политическата опозиция

Както вече посочихме, в настоящата статия теоретично интерпретираме: подходите за анализ на политическата опозиция; границите на дефиниране на опозицията от различни изследователи; произтичащите от визираните дефиниции модели и класификации на политическата опозиция и експлицитно обобщаваме ролята на опозицията в политическия процес.

Подходи за анализ на политическата опозиция

Разглеждането на подходите при анализ на опозицията е необходимо, защото начините, по които се осъществява анализа, определят дефиниционните полета на всяко явление, включително и на опозицията. Съществува многообразие в подходите към феномена политическа опозиция и това е отражение на неговите сложност, многоаспектност и многостранност.

Според едни изследователи, най-общо могат да се посочат два основни подхода към политическата опозиция: 1) институционален подход, който разглежда политическата опозиция като елемент на политическото устройство на обществото и негов политически институт, т.е. опозицията се изучава от г. т. на нейната институционализация и степента ѝ на организационна структура. Според него акцент се поставя върху средствата, с които опозицията влияе върху политическата власт и върху степента ѝ на въздействие върху властните структури. Посоченият подход определя формите на опозиция като системни и несистемни, а опозицията се определя като парламентарна/извънпарламентарна или като легална/нелегална; 2) бихейвиористки подход, който разглежда опозицията като поведенческа предразположеност на човек, група или организация към демонстриране на несъгласие със съществуващия политически режим или с официалната държавна политика. Този подход поставя акцент върху социалната база на опозицията, върху

ценностите, които споделят опозиционните групи, върху поведенческите действия и върху условията за трансформация на латентните форми на опозициониране в активни такива (Рыжикова, 2021).

Други автори, разширяват числото на подходите за анализ на опозицията до: 1) институционален – интерпретира политическата опозиция като организирана група, обединена на основата на общността на интереси и ценности, която се бори с управляващия елит за доминация в системата на държавна власт; 2) етимологически – поставя акцент основно върху противопоставянето като ключова характеристика на опозицията; 3) комуникативен – разглежда опозицията като алтернатива на властта, разполагаща със специфични смислови, политически и социокултурни кодове, определени от малцинството, които не се споделят от мнозинството и 4) структурно-функционален – разглежда опозицията като специфичен механизъм, осигуряващ обратна връзка между обществото и управляващия елит (на основата на теорията на Т. Парсънс) (Василевский, 2018).

Историята на политическата практика на свой ред очертава два типа подходи, свързани с оценката на ролята на опозицията: 1) опозицията като патология в политическия свят и реакция на несвършен държавен и политически модел и 2) опозицията като естествена и легитимна структура в системата на отношенията „власт – общество“. В съвременните условия политическата опозиция се разглежда като необходим елемент както на демократичните, така и на недемократичните политически системи.

Независимо какъв подход към политическата опозиция ще се използва в анализите, осмислянето на проблема трябва да се основава на ролята и статуса ѝ в политическата система на обществата. Нещо повече. Различните подходи не бива да се абсолютизират, или противопоставят, а трябва да се използват комплексно, защото всеки от тях разкрива различни страни и характерни особености на феномена политическа опозиция.

Основни анализи на политическата опозиция

Както вече отбелязахме, най-известните в научната литература анализи на политическата опозиция са свързани с изследванията на Робърт Дал, Леонард Шапиро, Рудолф Тьокеш, Гита Йонеско и Изабел де Мадариага, Ото Кирхаймер, Дж. Сартори, Натали Брак и Шарън Уайнблум. Посочените автори анализират политическата опозиция в различни обществени контексти, натоварват я с различни роли и разкриват различни нейни характерологични специфики и особености.

Р. Дал изследва политическата опозиция в рамките на теорията си за полиархията, като анализира опозицията само при двупартийните и многопартийни системи. Отправна точка за изследователя е една от най-основните

характеристики на полиархията – отношението към конфликтите в политическата система, които са неизбежни, но съзидателни елементи на системата. Възможните източници на конфликт в системата на демокрацията, според Дал, са: 1) развитието на технологиите; 2) развитието на социалните и икономически институции на обществото и 3) развитието на идеите и убежденията на гражданите. За изследователя политическият конфликт е не само неизбежен, но и желателен, защото спомага за развитие на системата. Дал, обаче, уточнява, че системата не се нуждае от „остри конфликти“, които биха я застрашили. В този контекст конфликтът се определя като остър, ако „повечето от хората от всяка от двете страни виждат другата страна като враг и желаят да я унищожат независимо от средствата“ (Dahl, 1967, р. 323). От посочените предпоставки в книгата „Политическите опозиции в Западните демокрации“ Дал поставя въпроса: „Как политическият конфликт може да бъде управляван?“ и дава отговор, че това е задача на политическата опозиция (Dahl, 1966).

Определението на изследователя за политическата опозиция е реляционно и хипотетично: „1) Да допуснем, че **A** определя в някакъв аспект поведението на правителството на дадена политическа система през някакъв интервал от време; 2) Да допуснем също, че през този интервал от време **B** не може да определя поведението на правителството и че **B** се противопоставя на поведението на правителството, чрез **A**; тогава **B** е това, което се нарича опозиция“ (Dahl, 1966, р. 71). Разбира се, в друг интервал от време **B** може да определя поведението на правителството и тогава **A** ще бъде в опозиция, отбелязва Дал.

От цитираното определение е видно, че Дал не говори за опозицията като структура в институционален смисъл на разбиране, а я разглежда от гледна точка на ролята ѝ по отношение на възможностите за влияние върху правителствената политика.

Изхождайки от ролята на политическата опозиция, Р. Дал разграничава два вида опозиция:

1. *активна* – тя е налице когато **B** предприема обмислен курс на действия с цел модифициране дейността на правителството;

2. *пасивна* – тя е налице когато **B** признава конфликта между себе си и правителството, но умишлено не предприема никакви действия към промяна на неговото поведение (Dahl, 1966, р. 73-74).

В „Политическите опозиции в Западните демокрации“ изследователят подлага на анализ само активната опозиция. Анализирайки я, Дал извежда определени *критерии*, на основата на които разграничава *модели* на политическата опозиция. На следващата таблица, систематизирано предложени, сме обобщили критериите на автора и съответстващите им модели на опозиция (таблица 1).

Таблица 1: Модели на политическа опозиция според Р. Дал

Критерии	Моделите
1	2
Кохерентност (концентрация) на опозицията	<p><u>4 модела на опозиция:</u> при дупартийна система с висока степен на вътрешно-партийно единство (Великобритания); при дупартийна система с относително ниска степен на вътрешно-партийно единство (Северна Америка); при многопартийна система с относително висока степен на вътрешно-партийно единство (Швеция, Норвегия, Холандия); при многопартийна система с относително ниска степен на вътрешно-партийно единство (Италия, Франция).</p>
Конкурентоспособност на опозицията	<p><u>3 вида стратегии, обуславящи моделите на поведение:</u> противопоставяне по време на избори и в парламента между опозиция и управляващи; колаборационизъм по време на избори и в парламента; смесена – противопоставяне по време на избори и колаборационизъм в парламента.</p>
Възможност за стълкновение между опозицията и тези групи, които контролират правителството	<p><u>3 вида възможности за стълкновение, обуславящи моделите на поведение (само в парламента):</u> убеждаване на правителството от страна на опозицията да приеме дадено решение; инициатива от страна на опозицията да наложи на правителството приемане на решение; принуда от страна на опозицията по отношение на правителството за приемане на дадено решение.</p>
Самопознание на опозицията	<p><u>4 проблемни „зони“, свързани с дихотомията либерализъм-консерватизъм, определящи модели на поведение и свързани с политическата култура:</u> конкретно срещу абстрактно (или емпиричност и прагматичност срещу абстрактност и рационалност); икономически проблеми срещу политически и граждански свободи; интернационализъм срещу изолационизъм; иновация срещу традиция.</p>

Продължение

1	2
Цели на опозицията	<p>2 типа цели на опозицията, определящи модели на поведение:</p> <p>дългосрочни (доминантни) цели - отнасят се спечелване на властта;</p> <p>краткосрочни (контролиращи) цели – отнасят се до състав на правителството, политика на правителството, структура на политическата система, социално-икономическата структура.</p>
Стратегии на опозицията (разбирани като средства, които опозицията използва за постигане на целите си)	<p>6 вида стратегии на опозицията, определящи модели на поведение:</p> <p>концентриране върху конкуренцията за спечелване на достатъчна подкрепа в парламентарни избори, за мнозинство в парламента и за формиране на правителство;</p> <p>концентриране върху неутралните избиратели и влизане в управляваща коалиция;</p> <p>концентриране върху представителство и участие в квази официални преговори и влияние върху лоби групите (САЩ);</p> <p>концентриране върху влияние на равнище взаимоотношения между: законодателна и изпълнителна власт, малки партии, централни и местни органи на властта (САЩ);</p> <p>концентриране върху запазване на политическата система, когато е застрашена от вътрешни кризи или преврати;</p> <p>концентриране върху разрушаване на съществуващата политическа и конституционна система (революционно опозиция)</p>

Източник: Разработено от автора

Друга интересна идея на Р. Дал, отнасяща се до опозицията, е идеята за типологизация на опозицията на основата на типа политическа система и съответстващата ѝ политическа култура. Следователно, авторът се основава на идеята на класическите анализатори на политическата култура Г. Алмънд и С. Верба за детерминираност между политическа система и политическа култура (Almond and Verba, 1963, p. 33) и я прилага към политическата опозиция. Така Дал, определяйки два хипотетични типа политически системи – англо-американски (към него причислява и скандинавските

държави) и средиземноморски (представен основно от Италия и Франция), типологизира политическата опозиция и определя основните ѝ характеристики. В таблица 2 обобщено представяме характеристиките на опозицията при двата типа политически системи, според Дал.

Таблица 2: Характеристики на политическата опозиция при англо-американския и средиземноморския тип политически системи

Тип политическа система	Характеристики на опозицията
Англо-американски	Подкрепа за стабилно правителство; твърда подкрепа на политическите институции и на конституционните правила; привърженик на еволюционни обществени промени; привърженик на фактологичен анализ, т.е. няма идеологичен системен анализ.
Средиземноморски	Постигане на целите на опозицията, дори ако това води до нестабилност на правителството; „правилата на играта“ (конституционните правила) могат да бъдат променени, ако това го изискват целите на опозицията; постигане на структурни властови и обществени промени дори с революционни средства; привърженик на идеологическия анализ (ярка идеологическа окраска).

Източник: Разработено от автора

Анализът на политическата опозиция, осъществен от Р. Дал е първи системен анализ и има безспорен принос към теорията на политическата опозиция със следното: 1) дава дефиниция на политическата опозиция; 2) анализира я от гледна точка на ролята и функциите ѝ в политическата система; 3) определя различни модели на опозиция, основани на система от разработени критерии и 4) типологизира опозицията на основата на типа политическа система и политическа култура.

Ленард Шапиро и Рудолф Тъкеш анализират политическата опозиция в източно-европейските държави по време на тоталитарния комунистически режим и имат принос към теорията, както на равнище дефиниране, характеристики и роля, така и на равнище конкретни исторически анализи.

Л. Шапиро подлага на анализ политическата опозиция при еднопартийните системи, основавайки се на разделението на М. Дюверже на системите на еднопартийни, двупартийни и многопартийни. Според Шапиро е необ-

ходимо процесът на управление да се анализира „не само в светлината на това, което тези на власт се опитват да направят и действително да постигнат; но също и по отношение на онези, които се противопоставят на тези цели или чиито интереси и съпротива трябва да бъдат примирени, преди властимащите да могат да действат“ (Schapiro, 1966, p. 2), т.е. да се анализира и ролята на опозицията.

В книгата „Политическа опозиция в еднопартийните държави“, Шапиро определя три основни причини за възникване на политическа опозиция в държавите с еднопартийни системи: 1) икономическата несигурност в държавите; 2) съществуващите препятствия по пътя към социална мобилност и 3) забавяне на изпълнението на обещанията за подобряване качеството на живот от страна на управляващата партия.

Авторът дава следното определение за политическа опозиция: „организирана политическа група (групи), чиято цел е да измести съществуващото правителство от властта и да го замени с друго – избрано от нея“ (Schapiro, 1972, p. 345). Следователно, Шапиро разглежда политическата опозиция в перспективата на специфична арена на изява – парламента, на конкретен участник – партия на малцинството, на конкретен опонент – правителството, и на конкретна цел – завземане на властта. Посоченият подход не се отличава съществено от този на Р. Дал, но Шапиро, прави разграничение между политическата опозиция и друг критик на официалната власт – дисидентите. Авторът определя дисидентството като „...неорганизирана политическа група за политически действия, която не търси замяна на съществуващия режим, не търси и правото да упражнява политическата власт. Неговата цел се свежда до критика, съвет, убеждаване, желанието да бъде чуто от управляващите.“ (Schapiro, 1972, p. 346). Следователно, главните разлики между опозиция и дисидентство се определят от организираността и отношението към (не)упражняването на властта.

Р. Тьокеш и авторите на сборника „Опозицията в Източна Европа“ подлагат на анализ историческото възникване, целите и стратегиите на политическата опозиция след налагане на комунистическите режими в Унгария, Полша, Чехословакия, СССР и Източна Германия (ГДР). В колективния труд са посочени *четири основни исторически форми на опозиция в Източна Европа*, които се конкретизират за отделните, изследвани държави:

1) „*интегрална опозиция*“ (от средата на 40-те до средата на 50-те години на XX век) – тя е представена от подложените на остракизъм и преследване буржоазни политически партии, които са принудени да се оттеглят от политическо участие;

2) „*фракционна опозиция*“ (от средата на 50-те до средата на 60-те години на XX век) – свързана е с фракционното разслояване вътре в рамките на управляващите комунистически партии и борбите за влияние между тях;

3) „*фундаментална опозиция*“ (от средата на 60-те до средата на 70-те години на XX век) – представлява своеобразно обединяване на опозиционните настроения на работническата класа с дисидентството на интелигенцията

4) „*специфична опозиция*“ (от 70-те години на XX век) – свързана е с развитие на предишните форми на опозиция и опитите им за организационно обединение (пример за такава опозиция е профсъюзът „Солидарност“ в Полша) (Tokes, 1979).

Макар изследването да не анализира политическата практика на България през този период, то дава отправна точка за анализ на практиката на българската политическа опозиция и това е интересна перспектива за бъдещи теоретични изследвания.

Може да се направи извода, че разбирането за политическа опозиция, представено в цитираната книга е максимално широко и включва всички форми на несъгласие с официалната власт.

Както вече посочихме, макар и немногобройни, но съществуват и други анализи на политическата опозиция.

Така например, Гита Йонеско и Изабел де Мадариага в книгата си „Опозиция: минало и настояще на политическата институция“ определят кратко опозицията като „логически и морфологично ... диалектическия двойник на властта“ (Ionescu and de Madariaga, 1968, p. 2). Авторите разглеждат парламентарната опозиция, защото според тях тя е „най-напредналата и институционализирана форма на политически конфликт“ (Ionescu and de Madariaga, 1968, p. 9). Следователно, анализът е в общата парадигма на институционалното разбиране на политическата опозиция. Според Йонеско и Мадариага „терминът ... трябва да се използва в ситуации, в които не само е позволено на опозицията да функционира, но са ѝ поверени (определени) функции. Така тя се превръща в институция... висша институция на напълно институционализирано политическо общество и (става) критерий на тези общества, които се наричат с различни имена: демократично, либерално, парламентарно, конституционно, плуралистично, или дори отворено и свободно.“ (Ionescu and de Madariaga, 1968, p. 12). На основата на посоченото, може да се направи извод, че за изследователите политическата опозиция е част (характеристика) на демокрацията.

Други автори – Ото Кирхаймер и Дж. Сартори, поставят акцент върху видовете политическа опозиция. Така например, Кирхаймер разграничава три различни типа (вида) опозиция: 1) „*класическа*“ или „*лоялна*“ опозиция – тя предлага алтернатива на упражняваните политики, като същевременно признава правото на правителството да управлява и подкрепя съществуващата конституционна система; 2) *принципна опозиция* – това е противопоставяща се опозиция както на политиката на правителството, така и на конститу-

ционните изисквания на политическата система; и 3) „политическа конкуренция“ – при нея опозиционната група се конкурира с действащия властен екип, но не предлага алтернативни цели и задачи, различни от тези на правителството (Brack and Weinblum, 2009). Дж. Сартори също разграничава „нормалната“ опозиция от нейната девиантна форма. Според него „истинската опозиция предполага съгласие на фундаментално ниво, което е съгласие на ниво общност и режим“. Тя се противопоставя на „правителството, а не на политическата система като такава“ и действа тихо и конструктивно, като се противопоставя, но не възпрепятства. Наред с тази „конституционна опозиция“ той идентифицира друг тип опозиция: антисистемната опозиция, която оспорва самата легитимност на режима такъв, какъвто е. Последната действа „безотговорно“, тъй като няма шанс да спечели властта и да поеме отговорност за политиката (Sartori, 1966, p. 151).

Натали Брак и Шарън Уайнблум, основавайки се на класическите анализи на опозицията и отчитайки съвременните тенденции към по-широк поглед върху този политически феномен, предлагат разгърната дефиниция на политическата опозиция. Под политическа опозиция авторите разбират: 1) „всеки организиран, действащ субект – парламент, политически партии, не представени политически формирования, профсъюзи, социални движения; 2) изразяване на различна от официалната позиция в публичната сфера – правителство, парламент, медиите и др.; 3) всеки, който постоянно или навреме проверява, информира и критикува текущото състояние на нещата чрез различни ненасилствени модалности – законодателни процеси, парламентарни въпроси, прессъобщения, мобилизиране на медиите, обществени протести, демонстрации и др.; 4) всяко действие, чиито критични цели са правителството и/или неговата политика, и/или политическият елит, и/или политическият режим като цяло.“ (Brack and Weinblum, 2009).

Следователно, цитираната дефиниция може да се определи като максимално обемна и включваща широк кръг от субекти, техните роли и различните форми на действия в политиката. В нея опозиционното действие е насочено не само към определени политически субекти, но и към тяхната политика, и към политическата системата и съответстващия ѝ режим.

Обобщения на автора

На основата на посочените анализи на политическата опозиция, могат да се направят някои обобщения по темата.

Първо. Политическата опозиция е елемент на политическата система и субект на политическия процес. Тя съществува – изявено или в латентни форми – във всяка политическа система – и при демократичната, и при недемократичната. Основната ѝ роля е да бъде критик и/или коректор на

властта и официалната политика, да регулира конфликтите в обществото или да предлага алтернативни политики и решения. Различни са формите на дейност, сферата на действие и средствата, които използва опозицията и те са зависими както от организационното ѝ състояние, така и от характера на политическата култура и съществуващите традиции.

Второ. Функциите на политическата опозиция са многобройни и условно могат да се сведат до следното: 1) да предлага в парламента и в публичното пространство различни политически алтернативи; 2) да изразява интересите на своите привърженици; 3) да предлага алтернативи на вече предложени официално законопроекти в парламента и на правителствени решения; 4) да участва в парламентарните и обществени дебати чрез търсене на конструктивни подходи; 5) да оценява и критично да коментира от гледна точка на целите си предложените законодателни инициативи; 6) да се произнася критично по правителствената политика и дейността на държавната администрация; 7) да съдейства за осигуряване на прозрачност и контрол върху всички фази на политическия процес; 8) да съдейства за канализиране и осигуряване на легитимността на конфликтите.

Трето. Класификацията на политическата опозиция се осъществява по различни критерии и е свързана с типа политическа система и целите на опозицията. На таблица 3 предлагаме възможна класификация на опозицията по определени критерии.

Таблица 3: Класификация на политическата опозиция

Критерии	Видове опозиция
Сфери на изява	Парламентарна Извънпарламентарна
Степен на участие	Активна Пасивна
Отношение към политическата система	Системна Антисистемна
Позиции, свързани с конституционната ѝ регламентация	Легална Нелегална

Източник: Разработено от автора

Четвърто. Адитивно политическата опозиция може да бъде определена по следния начин: организирана група от субекти (актьори на политическия процес), обединена от общност на интереси, ценности и цели, противопоставяща се на официалните субекти на политическата власт и изразяваща с различни средства критиката и несъгласието си с правителството и неговата

политика, с политическата система, или с политическия режим. Политическата опозиция е носител на различни алтернативи за обществено развитие и публични политики. Дългосрочната ѝ цел е овладяване на властовите ресурси в политическата система (Татаркова, 2013, с. 115).

Заклучение

В обобщение на направения анализ, могат да се формулират следните основни изводи:

Първо, политическата опозиция е основен (и активен) субект в политическия процес, независимо от типа политическа система (или политически режим). Ето защо нейното изучаване както на теоретично, така и на емпирично равнище е необходимо. Съществуващите анализи на политическата опозиция в научната литература са малобройни и предимно в областта на политическата социология. Теорията се нуждае от анализи на опозицията в конкретни национални рамки – на класическите и нови демокрации и на недемократичните политически системи.

Второ, изследванията на политическата опозиция трябва да имат комплексен (интердисциплинарен) характер и да отразяват връзката (обвързаността) ѝ с особеностите на политическата система, с типа политическа култура, със съществуващите политически традиции в национални рамки. По този начин могат да се изведат основни (и специфични) характеристики, модели и роли на опозицията в политическия процес.

Трето, проблемите на политическата опозиция ще заемат важно място в бъдещи политологични анализи, както на равнището на теорията, така и на равнището на емпиричното изследване на дейността на различни прояви на опозицията. В контекста на българската политическа практика, особено продуктивни биха били анализите на политическата опозиция в новата и най-нова политическа история.

В заключение отбелязваме, че осъщественият в статията анализ на изследванията върху политическата опозиция поставя само някои теоретико-методологически проблеми. Темата се нуждае от нови теоретични и емпирични анализи.

Използвана литература

Василевский, П. (2018). Теоретико-методологические аспекты изучения феномена политической оппозиции. (Vasilevskii, P., 2018, Teoretiko-metodologicheski aspekti izuchenia fenomena politicheskoi oppozitsii), available at: [https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodologicheskie-](https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodologicheskie)

aspekty-izucheniya-fenomena-politicheskoy-oppozitsii (accessed on 03 June 2022)

- Пономарева, В. (2002). *Ins and Outs: Институт парламентской оппозиции в Великобритании XVIII в.*, в: *Правоведение*, № 3. (Ponomareva, V., 2002, *Ins and Outs: Instityt parlamentskoi opozitsii v Velikobritanii XVIII v.*, V. *Pravovedenie*, №3).
- Рыжикова, Е. (2021). *Политическая оппозиция: определение, сущность, подходы к изучению.* (Rizikova, E., 2021, *Politicheskaya opozitsia: opredelenie, sushtnost, podhodi k izucheniu*), available at: <https://zaochnik.com/spravochnik/sotsiologija/politicheskaja-sotsiologija/politicheskaja-opozitsija/> (accessed on 03 July 2022)
- Татаркова, Д. (2013). *Оппозиция: суть политического феномена*, в: *Вестник РУДН, серия Политология*, № 3. (Tatarkova, D., 2013, *Oppozitsiya: sut politicheskova fenomena*, V: *Vestnik RUDN, seria Politologia*, № 3).
- Almond, G., Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press.
- Brack, N., Weinblum, Sh. (2009). *What do we mean by “political opposition”: a theoretical perspective*, available at: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ODYYetPq6owJ:https://dipot.ulb.ac.be/dspace/bitstream/2013/44841/1/what%2520do%2520we%2520m> (accessed on 01 July 2022)
- Dahl, R. (1967). *Pluralistic democracy in the United States: conflict and consent*, Publisher: Chicago, Rand McNally.
- Dahl, R. (1966). *Political Oppositions in Western Democracies*, Published by New Haven/ London, Yale University Press.
- Ionescu, G. and de Madariaga, I., (1968). *Opposition – Past and Present of a Political Institution*, London, The New Thinker Library.
- Sartori, G. (1966). *Opposition and Control Problems and Prospects, Government and Opposition*, vol. 1, n°1.
- Schapiro, L. (dir.) (1972). *Political Opposition in one-party States*, London, Macmillan.
- Schapiro, L. (1966). “Foreword” in *Government and Opposition*, vol. 1, n°1.
- Tokes, R. (ed.) (1979). *Opposition in Eastern Europe*, Johns Hopkins University Press.

***

THE POLITICAL OPPOSITION: SOME THEORETICAL- METHODOLOGICAL PROBLEMS

Assoc. Prof. Blaga Blagoeva, PhD
Department of Political Science
Faculty of International Economy and Politics
University of National and World Economy
email: b.blaguoyeva@unwe.bg

Abstract

The article interprets the main theoretical analyzes of the political opposition at the level of its definition, place and role in the political process. The main goal of the study is to systematize the main classifications and models of political opposition in the scientific literature and to propose an author's definition of opposition. The ideas of leading scholars of political opposition such as Robert are subjected to analysis and interpretation. Dahl, Gita Ionesco and Isabel de Madariaga, Leonard Shapiro and Rudolf Tökes. Special attention is paid to the different models and types of opposition, as well as to the possible criteria for the classification of the political opposition. Based on the performed analysis, the author makes basic conclusions and generalizations related to the need for future theoretical analyzes and empirical studies of the political opposition.

Keywords: political opposition, models of opposition, types of opposition, parliamentary opposition, dissidence

JEL: F50, F68, H70, H79